

a prokazatelně pocházejí ještě z dob předkřesťanských. Takřka od prvních písemných zpráv a zápisů z našeho území se u nás ve vši literatuře objevují zmínky o zařikání a zaklínání. Je přirozené, že křesťanská církev s velkou nevolí a nepřátelstvím sledovala každý takový projev čarování a kouzlení, byť i jen verbálního. Vždyť magické úkony byly skutečně považovány za dlouho dovolávané pohanských božstev, mocností a symbolů. Právě na základě zařikadel a pověřených obyčejů, zachovaných v obrádech, v písních, pohádkách, příslovích i v jazyce a jménech – byl učiněn pokus o rekonstrukci českého pohanství a jeho božstev. Ukázalo se ovšem záhy, že taková rekonstrukce přinese kromě užitečných a pravděpodobných důležitých zjištění sotva jaký ucelený obraz. To proto, že pohanství na našem území nebylo patrně tak jednotné a pevně ustavené, aby se dalo mluvit o obecném systému, o nějakém snad Olympu českých Slovanů. Nicméně fakt, že zařikadla ukazují hluboko hluboko do minulosti pohanské, je evidentní. Jsou i přese všechno pro následování a skrytost jednou z nejstarobylějších sloček naší ústní slovesnosti. Jejich jádra jsou někdy nepochybně skoro doslovně shodná s tím, co popěvovali zařikáči a zaklínači před tisíci i více lety. Náhodně záznamy textů z různých století vykazují překvapující, podivuhodnou shodu s tím, co bylo sběrateli zapsáno z ústní tradice před padesáti osmdesáti lety.

Změnila se – proti pohanské době – především jedna věc: magické průpovědky byly obvykle zasazeny do křesťanského rámce. Na místo některých božstev byli dosazeni křesťanští svatí, k čarování bylo přidáno znamení kříže, jména křesťanské Boží Trojice, a závěrečným slovem se stalo křesťanské „Amen“.

Ale ani k tomu nedošlo vždycky. Některá zařikadla se tomuto rámci nepodrobila, jiná dokonce zůstala – jako kdysi na počátku – ve vědomé a záměrné opozici, takže při nich bylo podle výroky zařikačky zapsáno: „Nesmí se vyslovit jméno Boha ani žádného svatého, aniž užítí kříže, sic kouzlo pozbude síly.“

V této souvislosti bychom se měli zmínit ještě o jedné věci. Že totiž u nás byla zapsána zařikadla a zaklínadla neúplně. Nepodařilo se zachytit také slovní formule „na škodění“. To jest takové, které byly namířeny ne k prospěchu a pomoci, nýbrž proti někomu. Třeba proti tomu, kdo odmítal lásku, proti sokovi nebo sokyni v lásce, proti zlé vrchnosti, proti konkurentovi v lovu, proti nepříteli a škůdci. Je škoda, že takovýchto zaklínadel „na škodění“ se nezachovalo aspoň pár – doplnila by totiž zajímavě obraz celku. Zvláště mezi nimi – smíme-li soudit podle jiných slovanských i neslovanských formulí – byl totiž archaický vzdor vůči křesťanské proměně nejvýraznější. Máme dokonce příklady zaklínadel, která se jako dobrodějina vyzdobují křesťanskými symboly, ve variantě na škodění se však na obrátku dovolávají bůhů a čertů.

Protože – hovoříce o zaklínadlech – mluvíme o poezii, o jednom, byť antikvovaném jejím žánru – řekněme si ještě, čeho všeho se slovní magie týkala. Které příležitosti si vybírala a které oblasti zůstaly nejspíš její doménou.

Uhádnout to není tak těžké. Lidé se uchylovali k zařikání pochopitelně především ve věcech, které jsou pro život nejvýznamnější. V tom, na čem jim nejvíc záleželo, na čem byli nejvíc závislí. Verbální i neverbální magie platila odevždy věcem a chvílím osudovým.

K osudovým věcem patří ovšem především zdraví a nemoci, narození a nebezpečí smrti, láska, ta především, zvláště když se zdá jakožto kouzlo samo také kouzlem ovlivnitelná. A pak samozřejmě musíme k osudovým věcem počítat živobytí a úspěch v díle. To v zemědělské společnosti znamenalo, že lidé usilovali magicky působit na zdar v hospodářství, takže každý významný krok byl spojen s magickým obřadem, ať šlo o setí, sklizeň, vyhnání dobytka první zjara na pastvu, anebo třeba jen o vylhnutí kuřat. A zaklínání nezapomínala ani na přírodu, na les a pole, na živly – zemi, oheň, vodu, povětrí a počasí.

Své magické průpovědky neměli ovšem jenom rolníci, právě tak je měli myslivci, pasáci, kováři, rybáři, mlynáři, truhláři, kupci i žebráci – a to se rozumí, že také zloději. Zařikat se mohlo vlastně kdeco, a některé texty jsou skutečně komické tím, jak zaklínají i co zaklínají. Třeba tohle říkání na šváby, zapsané koncem minulého století na Hané:

„Kdo měl šváby, domluvil se napřed s některým sousedem. Ten přišel a zatukal. ‚Dál, Šó švábi doma?‘, Šó. ‚Ať do všici do roboto.‘“

To byl celý proces. A v zápisu se ještě dodává: „Švábi pak, ulekle se toho slova, všichni titam!“

Tohle už je samozřejmě krajnost podobná spíš žertu, ale přesto jsem ji uvedl, zejména aby se doložilo, jak bylo zařikávání obvyklé a běžné.

Jenomže my se nesmíme rozpylovat líčením úlohy, kterou hrála slovní magie v dlouhých, a přece teprve nedávných stoletích. Bylo by to líčení poutavé a také – nekonečné. Ocitujme si raději ještě některé další texty a sledujme je pozorně.

„Na koho můra v noci chodí, ať říká před spaním třikrát po sobě:

*Můro, můro, můro moří,
nepřistupuj k mému loži,
pokud nespocítáš písek v moři,
hvězdy na nebi,
cesty na zemi.“*

„Chceš-li poznat, z koho na tebe můra přichází, říkej: